

Irodalom és világnézet

Hisszük, hogy a közönséges, egyszerű embereknek (ezek lehetnek királyok vagy cselédek) az a rendeltetésük, hogy kikristályosítsanak magukból zseniket . . . . . nem lehet kiábrándítani abból a hitből, hogy Voltair, Beethoven, Wagner, Keats, Leuwenbrock, Flaubert mint felhatványozzák az életet, közelebb visznek a nagy dráma értelméhez!

Sinclair Lewis

A korok és nemzetek gondolatvilága nagy fiaik lelkében kristályosodik szerves, összefüggő egészé. Mondani szokták, hogy Rousseau nélkül nem lehetett volna francia forradalom, Napoleon nélkül nem lehetett volna császárság. Ritkábban — de véleményem szerint sokkal helyesebben — halljuk ezt a tételt megfordítva: a forradalom előtti idők sivár gazdasági, közjogi és politikai viszonyai nélkül nem lehetett volna Rousseau, mert az azóta köztudatba ment gondolatai nem kizárólag — itt hangsúlyozni kívánom: nem kizárólag — az ő lelkében születtek, hanem csak tudatalatti meggyőződése voltak korának az ő ajkán szabatosan meghatárolt tanná, világnézetté váltak: ha a forradalom vérengzéseitől és gyászos túlkapasaitól megcsömörödött tömeg nem áhitotta volna az erőskezű és határozott vonalú vezetést, akkor Napoleon is csak olyan sablonos katonapályát futott volna be, mint annyi más kártársa előtte és utána; lehet, hogy kapitány maradt volna, de az is lehet, hogy a meghajlott derék és a megöszült haj az aranygallért is meghozták volna számára: Császárá azonban csak Isten vagy a történelem kegyelméből lehet az ember. Mindez azonban nem von le semmit Napoleon vagy Rousseau nagyságából, mert a történelmet nem az egyes ember, hanem az emberiség lelkében szunyadó örök erők formálják, a nagyság titka pedig, ezeknek az öröknek hites hordozójává lenni. A zseni nem kreatóra, hanem reprezentánsa és tolmácsa korának, nemzetének egyaránt.

A művész lelke érzékenyebb az átlag ember lelkénél s ezért alkalmasabb a benyomások átvételére és azoknak közlésére is. Ezek után természetesnek tűnik, hogy igazán nagy művészek alkotásai mindég magukon viselik a korukat mozgató eszmék bélyegét: Mona Lisa mosolygó, de zárt ajkai többet mesélnek a renaissance formái és tartalmi megújulásáról, mint akármelyik sokkötetes tanulmány. A költészet — és az irodalom általában — a legdemokratikusabb művészet, mert eszköze, az élő szó, a legalkalmasabb arra, hogy nagy tömegek közös kincsévé tegye; formailag és tartalmilag is, sokkal hozzáférhetőbb mint az elvont művészetek,

melyek igazi művészi élményt csak annak nyújthatnak, aki bizonyos ismeretekkel, hogy úgy mondjam speciális kultúrával rendelkezik. A szobrász bronzba öntött vagy márványba vésett törekvései is sejthetik az elvont eszmét, de az író kimondhatja és amikor kimondja ezekkel közölheti a most már testet öltött ígét. Ez a példátlan hozzáférhetőség adja meg az irodalomnak azt a kivételes helyzetet, melyet ma betölt: rajta keresztül izmosodnak a bújókáló ösztönök és akarások eszmévé. Az irodalom a népek lelkiismerete.

Soha kor annyi ellentétes szociális és gazdasági irány között nem vergődött mint épen a miénk; soha írókra, prófétákra nagyobb szükség nem volt mint ma. A nagy idők ki is termelték a maguk nagy embereit, hiszen talán soha sem volt a világnak annyi egyszerre élő nagy írója, mint napjainkban. Nem kutatom, hogy melyik irány mutathat fel kimagaslóbb egyéniségeket, mert valamennyien egyformán fontosak a nagy tisztító és gyomirtó folyamatban, melynek szükségszerűen a kibíratatlan feszültség megennyhüléséhez, a gazdasági és eszmei kiegyensúlyozottsághoz, az új egységes világszemlélethez kell vezetnie.

Jól esik megállpíthatnom, hogy a magyarság is kiveszi részét ebben a szellemi tisztulásban és tisztításban. A magyar vers és a magyar próza pompás virágzásba szökött: Irodalmunk fiatalos erejével és gazdaságával semmiben sem marad a többi nemzet irodalmának színvonala alatt s emellett magyarabb miut valaha. Hogy a világ köztudatában nem tudott még olyan helyet elfoglalni mint amilyen megilletné, azt kizárólag nyelvi elszigeteltségünk okozza, mely az idegen népek fiai számára hozzáférhetetlenné teszi a magyar szellem igazi kincseit s a külföldi, ha magyar irodalomról esik szó, kénytelen azokra a nagy hangon reklámozott kétesértékű irodalmi termékekre gondolni, melyeket bizonyos, magyarnak igazán nem mondható, de annál kitünőbb üzleti szellemmel és összekötésekkel rendelkező, budapesti körök dobnak a hasonló értékek nemzetközi piacára. Hiszem, hogy az idő megérleli a maga gyümölcseit s a magyar gondolat is bevonul az egyetemes műveltség nagy közösségébe, de számunkra fontosabb most az, hogy megvan, hogy saját hívó szemünkkel láthatjuk az új idők új magyarjainak tiszteletet parancsoló nagy szárnybontását, melyben Szlovenszko, de különösen Erdély magyarjai már saját hangon szólnak saját problémáikról.

A vajdasági magyar irodalom azonban igazán gyászos képet mutat minden elfogulatlan szemlélőnek. Költőink átvették ugyan az új vers köntösét s részben az új belső törekvések iránt is mutatnak érdeket, ebeszélőink felett azonban mintha nyom nélkül volna el az a nagy stílus és témaforradalom, mely újratermékenyítette és ragyogó színekkel gazdagította a magyar irodalmat: Szépprózánk még mindég a századforduló hagyományain rágódik s épen annak a magát főleg tárcacikkekben kiélő iránynak maradt a hordozója, mely a magyartalan sajtó támogatása mellett, formai

egyhangúsága és belső tartalmatlansága dacára is bedudvásította az ősi magyar ugart.

Szokássá vált a „bácskai közöny“, a „közönségünk részvétlensége“ és még számos elcsépelet közhely hangoztatása, de ki kérdi, hogy mit ad tulajdonképpen — a várt pártfogásért — irodalmunk a „közönyös Bácska részvétlen közönségének“? Megerősíti-e ez az irodalmi fajtánk jövőjébe vetett hitünket? Találunk-e ebben az irodalomban utalást arra a csatára, melyet anyagi és kulturális létezőségünkért vívtunk és vívnunk kell? Tükre-e ez az irodalom annak a vergődésnek melyben népünk, lelke tudatos eszmei és világszemléleti hovátartozandóság hiányában, önmagával kénytelen meghasonlani? Az őszinte és a tényeket fedő válasz csak negatív lehet s most már önként vetődik fel az utolsó, de leg súlyosabb kérdés: Tarthat-e ez az irodalom igényt a közönség támogatására?

Egyetlen bizonyos színvonalat tartó szépirodalmi folyóiratunk két évfolyamán keresztül olyan regényt közöl, mely — Istennek hála! — nem érdekelheti magyar közönségünket. Ha magam nem is vagyok százszázalékos híve Freud doktor elméleteinek, mégis szívesen elismerem elgondolása nagyvonalúságát és részben jogosultságát is, tiltja azonban a gyöngédségem megírni, hogy mit analizálhatna ki, szerény véleményem szerint, maga Freud azokból az írásokból, melyeket nálunk az ő nevében követnek el. A vélt problémák és képzelt szakadékok körüli piszkálódások ideje lejárt; lehetnek ezek szelid, problémátlan korok kedvelt irodalmi játszadózásai, de a ma telve van fájó nyílt sebekkel, véres, feleletre váró kérdésekkel: akinek ma sincs mondani valója az bizvást leteheti a tollat, mert nem ír.

Erdélyben Tamási Áron — hogy csak egyetlen nevet említsek — megírta egy székely legényke nagy birkozását a rengetegországgal, melyben a töméntelen hatalommal, igazságtalansággal és kelepccével szemben, nem maradt egyéb fegyvere annál a kis ravaszagnál, melyre még apáit tanították meg az igazságtalan, önkényes és kelepccés századok. Egyszerű véresmosolyú és kacagvasíró kis történet ez, de nálunk rossznéven vették a legénykétől, hogy nagy nekifohászkodásai közepette meg-megpökdöste nagy paraszt markát s egyik hetilap olyan hangnemben írt bírálatot közöl róla, mely megengedhető talán, kis kezdő írókkal szemben, de elítélendő és rosszhiszeműségre vall, ha olyan íróról van szó, akinek egyetlen kis írása is többet jelent a magyarság, de különösen a kisebbségi magyarság szempontjából, mint az említett hetilap valamennyi eddig megjelent száma együttvéve. Szomorú tény, hogy míg Erdély hangot, irányt és keretet tudott teremteni a maga irodalma számára, mi még annyira sem jutottunk, hogy ezeket az eredményeket értékelni tudnánk. Szívesen elismerem, hogy Erdély helyzete már nagy magyar tömegei miatt is kedvezőbb mint a miénk; tudom, hogy a vajdasági magyarság — ellentétben a székelységgel — néprajzilag és hagyományaiban elválaszthatatlan az alföld

többi magyarjaitól, de nem szabad figyelmen kívül hagynunk a megváltozott viszonyok között természetszerűleg megváltozott külső és belső életkörülményeinket sem és be kell végre látnunk, hogy ideje levonnunk a konzekvenciákat s hogy ennek irodalmunkban is kifejezésre kell jutnia. Nem céлом a lokálkülör körüli vitát felújítani, sőt a kedélyek megnyugtatósára sietek kijelenteni, hogy magam — de szerény véleményem szerint maga Szenteleky sem — nem gondolok „vicinális irodalom” propagálására. Az „Ewig menschliche” elve előtt mélyen meghajtom tiszteletem zászlóját, de ismételten utalnom kell arra, hogy az igazán örök emberi mélységekig eljutott nagy írók, műveikben mindég foglalkoztak koruk és nemzetük problémaival is. Hogy a mondottak helyességét hozzánk közelfekvő példán igazoljam, elég felemlítenem az „Ember tragédiáját”, melynek egyetlen színe sem játszodik le sem magyar környezetben s pedig Madách korában s így szó sem lehet szoros értelemben vett földrajzi vagy történelmi lokálkülörről, mégis érint minden magyar kérdést, drámai erővel tárja fel az akkori idők magyarságának mélységes fájalmát és tükre annak a pesszimiztikus világszemléletnek, mely a nemzeti ügy bukása nyomán, elhaltalmasodott a nemzet lelkén.

Nem szabad megtagadnunk a magyarság szellemi közösségét, de az egység keretein belül kifejezésre kell jutnia saját élniakarásunknak is: irt kell keresnünk olyan sebekre, melyek csak nekünk fájnak, szembe kell néznünk olyan veszélyekkel, melyek csak bennünket sújthatnak. Meg kell ezt tennünk nem csak azért, mert az ilyen értelmű, őszinte szavak nyomán úgy olvad majd a bácskai közöny, mint a tavaszi nap sugarán a jég, hanem azért is, mert csak ilyen öntudattal, fajszeretettel és határozottsággal áhítatott irodalom teremtheti meg az egységes, kompromisszumokra nem hajlamos, de az adott körülményekkel számoló kisebbségi világnézetet, mellyel a jövőben egybehangolhatnánk munkánkat és célkitűzésünket.

Takács Zoltán

... Nem a rendszerek, a dogmák fontosak, hanem az érzések, melyek az emberek mozgását és cselekvését irányítják. Mert minden elmúlik: csupán a szeretet örök ...

Szenteleky Kornél: Isola Bella